

УДК 811.111'37'42

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1\(48\).259808](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1(48).259808)

МОТИВУЮЧІ ОЗНАКИ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО КОНЦЕПТА *TEXTILE* В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Ковальова К.О.

аспірант, Одеський національний університет імені І.І.Мечникова

<https://orcid.org/0000-0002-9734-5667>

Стаття присвячена дослідженню мотивуючих ознак лінгвокультурологічного концепту *TEXTILE* в англійській мові. Роботу виконано в межах когнітивної наукової парадигми, зокрема, лінгвоконцептології та лінгвокультурології. Незважаючи на достатньо велику кількість праць, присвячених дослідженню мотивуючих ознак концептів в англійській мові, варто констатувати, що концепт *TEXTILE* наразі не був детально досліджений. Грунтуючись на тому, що під мотивуючими ознаками розуміється внутрішня форма слова, його етимологія, задля їх виявлення використовувався етимологічний аналіз на основі порівняльно-історичного методу. Матеріалом дослідження слугували етимологічні словники, загальні тлумачні словники англійської мови та спеціальні словники текстильної термінології. Шляхом етимологічного дослідження англійської лексеми *textile* було виявлено, що її вихідною формою було похідне від праїндоевропейського кореня зі значенням “ткати, плести”. В результаті дослідження статей етимологічних словників англійської мови було виявлено 7 основних мотивуючих ознак досліджуваного концепту, а саме: *canvas*, *cloth*, *fabric*, *texture*, *tissue*, *web* та *woven*. Джерелом походження вищезгаданих англійських лексем були як германські, так і романські мови. Три з них походять від старофранцузької мови, це такі лексеми, як *canvas*, *fabric* та *tissue*; англійські лексеми *cloth*, *web* та *weave* (*woven*) походять від прагерманської мови; а лексема *texture* - від середньофранцузької мови. Зазначається також поступове збільшення об'єму структури концепту за рахунок виникнення нових семантичних компонентів, які відображають сучасне розуміння досліджуваного концепту. Перспектива розпочатого дослідження вбачається у подальшому вивченні вербалізованого концепту *TEXTILE* в англійській мові.

Ключові слова: *textile*, концепт, мотивуюча ознака, внутрішня форма слова, етимологічний аналіз.

MOTIVATIONAL FEATURES OF THE LINGUOCULTURAL CONCEPT *TEXTILE* IN THE ENGLISH LANGUAGE

Kovalyova K.O.

PhD student, Odesa I.I. Mechnikov national university

The article is dedicated to the investigation of the motivational features of the linguocultural concept *TEXTILE* in the English language. The investigation has been done within the framework of the cognitive scientific paradigm, namely, linguoconceptology and linguoculturology. Despite the large number of researches devoted to the study of motivational features of concepts in the English language, it should be admitted that the concept of *TEXTILE* still has not been properly investigated. According to the fact that the motivational features are understood as the internal form of the word, etymological analysis based on the comparative-historical method was used to identify them. The research was based on etymological dictionaries, general explanatory dictionaries of the English language and dictionaries of textile terminology. An etymological study of the English lexeme ‘textile’ revealed that its original form was a derivative from a Pre-Indo-European root meaning “to weave”. As a result of the study of the etymological dictionaries entries of the English language, 7 main motivational features of the studied concept were identified,

namely: 'canvas', 'cloth', 'fabric', 'texture', 'tissue', 'web' and 'woven'. The source of the aforementioned English lexemes was both Germanic and Romance languages. Three of these lexemes come from Old French, namely 'canvas', 'fabric' and 'tissue'; English lexemes 'cloth', 'web' and 'weave (woven)' come from Proto-Germanic; and the lexeme 'texture' is derived from Middle French. There is also a gradual increase in the volume of the concept structure due to the emergence of new components that reflect the current understanding of the concept under study. The prospect of the research is seen in further investigation of the verbalised concept of TEXTILE in the English language.

Key words: *textile, concept, motivational feature, inner form of the word, etymological analysis.*

Вступ. Панування проголошеної наприкінці ХХ ст. антропоцентричної парадигми на сучасному етапі лінгвістичних досліджень визначило розквіт низки наукових напрямів, а також зумовило необхідність виходу за межі конкретної наукової дисципліни, лінгвістики, та розширення наукового світогляду. Таке антропологічне орієнтування мало на увазі вивчення мови не в межах структуралістської парадигми – тобто мови самої по собі, а у її взаємозв'язку з людським розумом та мисленням, тобто в межах антропоцентричної парадигми.

Одним із наукових напрямів, об'єктом вивчення якого є співвідношення мовних явищ та мисленнєвої діяльності людини, є когнітивна лінгвістика. На думку О. Селіванової, одним з головних завдань когнітивної лінгвістики є визначення специфіки концептуалізації досвіду в колективній свідомості носіїв мови (Селіванова, 2008: 370). Так, наприкінці 90-х років ХХ ст. у складі когнітивної лінгвістики виокремлюється лінгвоконцептологія, головним поняттям і об'єктом дослідження якої став феномен *концептуалізації*. У свою чергу, концептуалізація сприяє формуванню концептуальної системи, складовою і ключовим поняттям якої є *концепт* (Там само: 403).

На сьогоднішній день термін *концепт* не має єдиного чіткого та однозначного тлумачення. Зокрема А. Приходько зазначає, що “нерідко цей термін вживають синонімічно поряд із «стереотипом», «архетипом», «прототипом», «ментефактом», «символом», «гештальтом», «культуремою», «лінгвокультуремою», «логоепістемою» тощо.” (Приходько, 2008: 47) Це, на думку лінгвіста, “свідчить не стільки про відсутність єдності точок зору щодо природи і функцій концепту, скільки про багатство його ознак і властивостей, що їх знову і знову відкриває суб'єкт-дослідник” (Там само: 47). Як стверджує М. Піменова, “під концептом розуміється сукупність закріплених ознак, які використовуються для опису фрагменту світу або частини такого фрагменту” (Піменова, 2013: 126). М. Полюжин наводить кілька різнобічних визначень терміну *концепт*: 1. У ширшому – *лінгвокогнітивному* розумінні – концепт розглядається як уявлення про ті смислові ознаки, якими оперує людина у процесі мислення та які відображають зміст досвіду й «квантів» структурованих знань, набутих нею у процесі її пізнавальної діяльності. 2. Концепт як *психолінгвістичне* явище – це перспективно-афективне утворення динамічного характеру, що спонтанно функціонує в пізнавальній діяльності індивіда й підпорядковується законо- мірностям психічного життя людини. 3.

Концепт як *лінгвокультурне* явище – це одиниця, призначення якої полягає в об'єднанні в єдине ціле наукових пошуків у галузі культури, свідомості й мовознавчих студій. Такий концепт є культурно детермінованим виразником свідомості, зафіксованим у мові (Полюжин, 2015: 217). За твердженням А. Приходька, найбільш послідовно фахівці відстоюють розуміння концепту в дефініційній моделі «*концепт = (етно)культурне утворення*», яке базується на усвідомленні тієї ролі, яку відіграє національна культура в житті соціуму та відбиває уявлення про те, що концепт є точкою перетину між світом культури і світом індивідуальних смислів (Приходько, 2008: 48).

Необхідно зазначити, що концепт має складну структуру: це не тільки складові будови понять, а й ті фактори, що роблять концепт феноменом культури, це його вихідна форма (етимологія). Саме з дослідження вихідної, або внутрішньої форми варто починати дослідження будь-якого концепту. Адже, як стверджує С. Потапенко, однією з основних ознак, що допомагають виділити концепт серед інших понять, є його «етимологічна пам'ять» (Потапенко, 2010: 89).

Таким чином, початковим етапом дослідження концепту постає визначення його мотивуючих ознак, в чому і полягає мета даного дослідження. Під *мотивуючою ознакою* розуміється “така ознака, яка слугувала основою найменування якогось фрагмента світу, це внутрішня форма слова. Чим давнішим є слово, тим більше мотивуючих ознак має концепт” (Піменова, 2013: 53). Виявити мотивуючі ознаки концепту стає можливим завдяки етимологічному аналізу. Етимологічний аналіз лексеми **TEXTILE** передбачає дослідження її внутрішньої форми, тобто її походження, що є можливим перш за все завдяки зверненню до етимологічних словників англійської мови.

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження слугували етимологічні словники, загальні тлумачні словники англійської мови та спеціальні словники текстильної термінології. В межах даної публікації походження слів вивчається на основі реконструкції первинних форм та значень за допомогою прийомів етимологічного аналізу на основі порівняльно-історичного методу. В дослідженні застосовувались методи спостереження, лінгвістичного опису, порівняльного аналізу.

Результати та обговорення. За даними етимологічних словників англійської мови лексема **TEXTILE** походить від латинського *textilis* та позначає [woven, that can be woven; a web, canvas, woven fabric, cloth, something woven] (праіндоевропейський корінь **teks-* “ткати, плести” > лат. *texere* “to weave”, дієприкметник *textus*, іменник *textus* “something woven” > стф. “*texte*”. Звідси похідні: лат. *textūra* / texture “anything woven, a web” та лат. *textilis* “woven” > фр. та англ. *textile*), тобто йдеться про іменник *текстиль*. Наступний літературний приклад демонструє особливості перших вживань цієї мовної одиниці в англійській мові, який в повному обсязі відображає її етимологію: e.g. “*The placing of the tangible parts in length or transverse, as in the warp and woof of textiles*” (Francis Bacon *Natural History*, 1639). Згідно словників, перше

вживання лексеми *textile* в англійській мові датується першою половиною XVII століття в значенні іменника, а з середини того ж століття – прикметника.

Нами було проаналізовано ті лексичні одиниці, які вжиті у дефініції «початкової» лексеми, тобто є дефініційними ознаками лексеми, їх ми виділили підкресленням. При цьому варто зазначити, що англомовні словники фіксують етимологічний зв'язок лексем *textile* та *tissue*. Що дозволяє нам віднести останню одиницю до мотивуючих ознак досліджуваного концепту. Отже аналіз етимологічних словників англійської мови дає підстави виділити наступні мотивуючі ознаки концепту TEXTILE: *canvas*, *cloth*, *fabric*, *texture*, *tissue*, *web* та *woven*.

Англійська лексема **CANVAS** походить від старофранцузького *chanevaz* [made of hemp, *hempen*] та позначає [a coarse *hempen cloth*]. Словник Oxford пояснює значення *hemp* [the fibre of the cannabis plant, extracted from the stem and used to make rope, strong fabrics, fibreboard, and paper]. Тобто йдеться про тканину, вироблену із коноплі. Скіфське або фракійське слово *kannabis*, що прийшло в грецьку мову, згодом в латині перетворилося на іменник *cannabis* зі значенням *hemp*. Прикметник народної, чи вульгарної, латини *cannaparseus* [made of *hemp*], перетворився на іменник старофранцузької мови *chanevaz*. Звідси в середньоанглійській мові з'являється *canevaz* [sturdy cloth made from *hemp* or *flax*], яке в сучасній англійській мові вживається як *canvas* в значенні [a firm closely woven cloth usually of linen, *hemp*, or cotton used for clothing and formerly much used for tents and sails], тобто *полотно*, *брезент*. В якості одного з перших значень слова *canvas* в етимологічних словниках фіксується наступне: [a kind of linen cloth woven for several uses, as sails, painting cloths, tents], що виявляє факт збереження цього значення в сучасній мові (e.g. “*The master commanded forthwith to set on all canvas they could, and fly homeward.*” Philip Sidney *The Countess of Pembroke's Arcadia*, 1593; “*Commissary wagons with torn canvas covers rocked through the ruts.*” Margaret Mitchell *Gone with the Wind*, 1936).

Етимологія англійської лексеми **CLOTH** бере початок від середньоанглійського *clath/cloth* та має значення [a pliable material made usually by weaving, felting, or knitting natural or synthetic fibers and filaments]. В етимологічних словниках праїндоевропейське **gley* “to cling to, cleave, stick” вважається джерелом походження прагерманського **klaipą* “garment”, звідки в староанглійській з'являється *clap* [a cloth, sail, cloth covering, woven or felted material to wrap around one]. Далі в сучасній англійській мові лексема *cloth* набуває значення [woven fabric, pliable stuff made of intertexture of threads or fibers], тобто *тканина*, *полотно* (e.g. “*Wrapping myself in my shaggy jacket of the cloth called bearskin, I fought my way against the stubborn storm.*” Herman Melville *Moby Dick*, 1851; “*The cloth was laid for supper; the table was covered with bread and butter, plates and glasses; a porter-pot and a wine-bottle.*” Charles Dickens *Oliver Twist*, 1839).

FABRIC: етимологічно дана лексема походить від середньоанглійського *fabrique*, форми дієслова *fabriquer*, що має значення [manufacture, make,

produce]. Згідно з даними етимологічних словників, джерелом появи цієї лексеми є праїндоевропейське **dhabh-*, можливим значенням якого дослідники вважають “craftsman”. Далі, еволюціонуючи в латинській від *faber* [artisan who works with hard materials], *fabrica* [workshop; an art, trade; a skilful production, structure, fabric] до *fabricare* [to make, construct, fashion, build], слово з’являється у французькій мові. Лише наприкінці XVIII ст. лексема *fabric* в англійській мові змінить своє значення з “manufactured material” на “textile, woven or felted cloth” *ткане або повстяне полотно* (e.g. “In some stages of his manufacture of the human fabric, the processes of Time are very rapid.” Charles Dickens *Hard Times*, 1854; “In Milan and Paris, moderate temps allowed for showcasing spring looks in their purest form — knitwear with open-toed shoes, blazers with bare legs, and best of all, spring jackets in every fabric from tweed to gabardine.” Vogue, 2022).

Лексема **TEXTURE** в англійській мові в значенні [network, structure] походить від латинського *textura* [web, texture, structure] однокореневого з *texere* “to weave” *ткати*. В латинській мові слово з’являється від праїндоевропейського **teks-* “to weave, to fabricate, to make; make wicker or wattle framework”. Вживана з 15 століття в формі іменника, з 1888 року вказана лексема входить в ужиток також у значенні дієслова [to give a texture to, to make not smooth or plain] (e.g. “Their food its insects, and its moss their nests. Others apart far in the grassy dale. Their humble texture weave...” James Thomson *Spring. A Poem.*, 1726; “He took up from the couch the great purple-and-gold texture that covered it, and, holding it in his hands, passed behind the screen.” Oscar Wilde *The Picture of Dorian Gray*, 1890).

TISSUE: етимологічні словники англійської мови фіксують наступні її значення: [band or belt of rich material], [cloth interwoven with gold or silver], [cloth interwoven with gold or silver, or figured colours] *тканий виріб, переплетений золотом або сріблом*. З латинського *texere* “to weave, to make” приходить до старофранцузької мови *tissu* [a ribbon, headband, belt of woven material] (іменник від *tissu* “woven, interlaced”, який в свою чергу є дієприкметником минулого часу від *tistre* “to weave”). Саме від старофранцузького *tissu* походить лексема *tissue* в англійській мові *тонка дорога тканина* (e.g. “Stream in the air, and for distinction serve. Of hierarchies, of orders, and degrees; Or in their glittering tissues bear emblaz’d. Holy memorials, acts of zeal and love. Recorded eminent.” John Milton *Paradise Lost*, 1667).

В 1831 році лексема набуває ще одного, наукового значення, а саме – біологічного: [an aggregate of cells usually of a particular kind together with their intercellular substance that form one of the structural materials of a plant or an animal] *система клітин та міжклітинної речовини, об’єднаних загальним походженням, будовою та виконуваними функціями, які утворюють один із структурних матеріалів рослини або тварини* (e.g. “The project will also collect tissue samples from autopsies and real-world data.” STAT, 2022). А в 1929 році з’являється значення [piece of absorbent paper used as a handkerchief] *хустинка, носовик* (e.g. “A European tissue manufacturer will create 229 jobs when it sets up its new base in north Wales.” BBC, 2021).

WEB: етимологічні словники англійської мови вказують на те, що вихідною формою даної лексеми було праїндоевропейське **(h)uebh-* “to weave” *плетти, ткати*. Перетворюючись через прагерманське **wabjam* “fabric, web”, а також староанглійське *webb* “woven fabric, woven work, tapestry”, лексема *web* з’являється в сучасній британській англійській мові у значенні [any structure, construction, fabric, etc, formed by or as if by weaving or interweaving] *полотно, тканий виріб* (e.g. “*Penelope for her Ulisses sake, Deviz’d a Web her wooers to deceave: In which the worke that she all day did make. The same at night she did again unreave...*” Edmund Spenser *Sonnet XXIII*, 1579). Перше вживання цієї лексеми у значенні [spider’s web] *павутина* фіксується на початку XIII ст. (e.g. “*No spider ever took more pains to repair the shattered meshes of his web, than did Waldemar Fitzurse to reunite and combine the scattered members of Prince John's cabal.*” Walter Scott *Ivanhoe*, 1819).

Наприкінці XX ст. фіксується нове, метафоричне значення – [a computer system which links documents and pictures into a database that is stored in computers in many different parts of the world and that people everywhere can use”] *веб, мережа, Всесвітня павутина* (e.g. “*For example, a web design company can handle site development well before the client has to make up their minds about design*” Forbes, 2022).

Ключовою мотивуючою ознакою досліджуваного концепту вважаємо **WOVEN** [made by crossing threads over and under each other] – форма дієприкметника минулого часу англійської лексеми *weave*. Її вихідною формою також вказується праїндоевропейське **(h)uebh-* “to weave”, в сучасній англійській мові слово з’являється з прагерманського **weban* та староанглійського *wefan* “to weave, form by interlacing yarn” (e.g. “*But the mingled, mingling threads of life are woven by warp and woof: calms crossed by storms, a storm for every calm.*” Herman Melville *Moby Dick*, 1851; “*Gerty Farish was not a close enough reader of character to disentangle the mixed threads of which Lily's philanthropy was woven.*” Edith Wharton *House of Mirth*, 1905).

Вважаємо за необхідне зазначити той факт, що в сучасних професійних словниках значення англійського *textile* не обмежується лише *тканими* артефактами, а й поширюється на *неткани*. Це свідчить про те, що семантична структура цієї семеми у професійній сфері нівелює головну мотивуючу ознаку – *плетіння, ткацтво*. “Dictionary of Fiber and Textile Technology” фіксує наступне визначення лексеми, що досліджується: *Originally, a woven fabric; now applied generally to any one of the following:*

1. *Staple fibers and filaments suitable for conversion to or use as yarns, or for the preparation of woven, knit, or non-woven fabrics* – Штанпельні волокна і нитки, придатні для перетворення в пряжу або використання в якості пряжі, або для отримання тканих, трикотажних або нетканих матеріалів;

2. *Yarns made from natural or manufactured fibers* – Пряжа, виготовлена з натуральних або штучних волокон;

3. *Fabrics and other manufactured products made from fibers as defined above and from yarns* – Тканини та інші промислові вироби, виготовлені з волокон, зазначені вище, та ниток;

4. *Garments and other articles fabricated from fibers, yarns, or fabrics when the products retain the characteristic flexibility and drape of the original fabrics* – Одяг та інші вироби, виготовлені з волокон, ниток або тканин, коли вироби зберігають характерну гнучкість і драпірування оригінальних тканин.

Така кількість визначень поняття *textile* вказує на те, що зміст концепту постійно насичується, а його обсяг збільшується за рахунок появи нових характеристик. З розвитком людського знання, в якому відображаються все нові і нові відомості про світ і зміни в ньому, розвивається і розширюється сам концепт. Так, поняття *textile* зазнає вагомих змін в тлумаченні. Позначаючи первісно лише тканину, з плином часу та розвитком технологій, нині лексема має такі визначення, як *волокна та нитки; пряжа сама по собі (з натуральних або штучних волокон); тканини, виготовлені з волокон та ниток; а також одяг, вироблений із певної тканини*.

Проаналізувавши вищезгадані визначення лексеми *textile* та семантично і етимологічно пов'язаних із нею слів, можна зробити висновок, що в основі семантичного розвитку лексеми і появи нових семем ключовим є метонімічний зсув, тобто перенесення найменування з одного предмета або явища на інший на основі суміжності або включеності даних об'єктів в одну ситуацію. Метонімічний зсув на основі перенесення найменування виробу на матеріал проявляється в парі визначень *тканина – волокна/нитки (a woven fabric – fibers and filaments)*. Такий тип перенесення є оборотним, тобто може розвиватися в обох напрямках. Прикладом цього є пара визначень *тканина – одяг (a woven fabric – garments and other articles fabricated from fabrics)*, де перенесення відбувається з матеріалу на виріб.

Висновки. Етимологічний аналіз концепту TEXTILE виявив сім основних мотивуючих ознак: *canvas, cloth, fabric, texture, tissue, web* та *woven*. Визначення відповідних лексем, що номінують мотивуючі ознаки досліджуваного концепту, обумовлюється насамперед рукотворним процесом (*weaving*) і результатом цього процесу – створенням певного артефакту. Джерелом їх походження виявились як германські, так і романські мови. Чотири одиниці мають романське походження: *canvas, fabric, tissue* та *texture*. Три одиниці є питомими англійськими лексемами: *cloth, web* та *weave (woven)*. Три з вищезазначених лексем походять від старофранцузької мови, а саме: *canvas, fabric* та *tissue*; питомі англійські лексеми *cloth, web* та *weave (woven)* походять від прагерманської мови; та лексема *texture* - від середньофранцузької мови.

Виконане нами співставлення даних історичних і сучасних словників виявляє факт збільшення об'єму структури концепту TEXTILE за рахунок появи нових компонентів, адже концепт володіє живою структурою, що змінюється в часі, у процесі пізнання світу.

Список літератури

Пименова М. В. Методика анализа и теоретические установки кемеровской школы концептуальных исследований. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2013. Вип. 18. С. 50–59.

Полюжин М.М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. Вип. 4. С. 214-224

Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.

Потапенко С.І. Лінгвоконцептологія. К.: Освіта України, 2010. 336 с.

Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

Dictionary of Fiber and Textile Technology. Kosa, 7th edition, 1999. 258p.

Johnson's Dictionary of the English language URL: <https://collections.nlm.nih.gov/bookviewer?PID.nlm:nlmuid-0037263X2-mvpart>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com>

Skeat, Walter W. An etymological dictionary of the English language URL: <https://archive.org/details/etymologicaldict00skeauoft/page/632/mode/2up>

Webster's Dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com>

References

Pimenova, M. V. (2013). Metodika analiza i teoreticheskie ustanovki kemerovskoj shkoly konceptual'nyh issledovanij. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia «Linhvistyka»*, 18, 50–59.

Potapenko, O.I. (2010). Linhvokontseptolohiia. K.: Osvita Ukrainy.

Poliuzhyn, M.M. (2015) Poniattia, kontsept ta yoho struktura. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 4, 214-224.

Prykhodko, A.M. (2008) Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvniii paradyhmi linhvistyky. – Zaporizhzhia: Premier.

Selivanova, O.O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy: Pidruchnyk. Poltava: Dovkillia-K.

Dictionary of Fiber and Textile Technology. Kosa, 7th edition, 1999. - 258p.

Johnson's Dictionary of the English language URL: <https://collections.nlm.nih.gov/bookviewer?PID.nlm:nlmuid-0037263X2-mvpart>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com>

Skeat, Walter W. An etymological dictionary of the English language URL: <https://archive.org/details/etymologicaldict00skeauoft/page/632/mode/2up>

Webster's Dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com>

Стаття надійшла до редакції 6.02.2022 року